

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 158 (1766) 22 avqust 2018-ci il

(əvvəli ötən saylarımızda)

Yeddiqardaş dağı

Qarakollu kəndi yaxınlığında neçə yüzilliklərdə ki, Yeddiqardaş dağı tarixə yoldaşlıq edir.

Bir kişinin yeddi boya-başa çatmış oğlu varmış. Özü də qocalmışdı. Yağılar tez-tez basqın edib obanı çapıb-talayırırmışlar. Günlərin bir günü yağılar növbəti dəfə hücum edəndə bu qardaşlar düşmənin qabağına çıxırlar. Qardaşlar görürlər ki, tərədən dırnağa kimi silahlanmış çoxsaylı düşmən ordusunun qarşısında basılacaqlar, ya-

Bütün güclərini toplayıb ora doğru sürünməyə başlayırlar. Onlar valideynlərindən eşitmişdilər ki, yaşıllıq olan yerdə su da olur. Çox keçmir ki, susuzluq onları taqətdən salır. Bulağa bir neçə metr qalmış təşnəlik onların hər ikisini öldürür. Az sonra camaatın bir qismi həmin bulağa gəlib su içmək istərkən qardaşları bulağa çatar-çatmaz ölü halında görürlər. Heyrətlənirlər: "Susuzluqdan təşnə oldular-deyə feryad qoparırlar. O vaxtdan da Horadiz kəndinin ərazisindəki həmin bulaq Təşnə bulağı adlanır. Təşnə yerli dialektə görə "susuz", "susuzluqdan dil-ağız quruyan", "suyun həsrətini çəkən" və s. anlamındadır.

Quruçay

Quruçay vaxtı ilə Qarabağda iri çaylardan biri olub. Bir dəfə dağların lala, kəkliyin bala vədəsində Quruçay aşıb-daşır, qabağına çıxanları selə qərş edir. Deyillər iri-iri qayaları başına helləyə-helləyə qudurmaş aslan kim gələn sel bir gəlinin körpəsini qucağından alıb bircə anda görünməz edir. Əli yerdən-göydən üzülən gəlinin qijiltıyla ötüb keçən çayın ortasında körpəsinin bir neçə dəfə batıb çıxmasını seyr etməkdən savayı əlacı qalmır. Övlədinin daşlara çırpılaraq öldüyünü gören ana yanıb-yaxılır, başlayır çaya qarğımağa:

Belə deyirdilər ki, Dilağarda hankı torpaqda o ürəyinən gəzirsə, orada 7 il ot bitmir. Yeni oğurluq adıyan harda gəzirsə, yüz əli silahlı olsa da, ora süpürgə çəkib çıxar. Onlar kiminsə qəsdinə dolsalar, qızıl sandığın içində gizlənsə belə xeyiri yoxdur.

Bu barədə şair Qasım bəy Zakir də yazıb:

**Zərgər, Dilağarda aləm aşkar,
Bir yandan oğurlar, bir yandan satar,
Vay odu sahibi at başı tutar,
Yüz yerdən tökülər üstünə çomaq.**

El arasında belə bir ifadə də işdə-nir: "Dilağardanın şahidi Zərgər olar". Zərgər da Füzuli rayonunun kəndlərin-

TOPONİMİK RƏVAYƏTLƏR

ğılar obanı yenə yağmalayacaq, qız-gəlinləri əsir aparacaq. Üzlərini göyə tutub tanrıya yalvarırlar: "Ei Ulu Tanrı! Bizi keçilməz dağa döndər, düşmənlərin qabağını kəsək, onları irəliləməyə qoymayaq!" Tanrı onların sədalarını qəbul edir. Qardaşlar yan-yana düzülmüş formada yeddi dağa dönürlər. Yağılar keçməyə yol tapmayaraq, qayıdıb birdəfəlik gedirlər.

Deyirlər, həmin vaxtdan da yeddi-qardaş dağı insanları ağır hücumlardan qoruyur.

Yedditəpə

Qarabulağın (Füzuli) 6 km-yində Mirzəcamallı kəndinin yaxınlığındadır. Tunc dövrünə aid arxeoloji abidədir. Burada 20-yə yaxın kurqan vardır. Yedditəpədən erkən orta əsrlərə və daha əvvəlki dövrlərə aid daş qutu qəbirlər aşkar edilmişdir. Ölənlər burada bükülü vəziyyətdə basdırılmışdır. Qəbirlərdən gil, şüşə, tunc qablar, mis və gümüş bezək əşyaları, heykəlciklər, nizə, balta, qılınc, xəncər, metal toqqa, zinqirov və s. tapılmışdır.

Təşnək bulağı

Deyirlər lap qədim zamanlarda yağılar hücum edib əhalinin var-yoxunu qarət edib aparır, qız-gəlinləri əsir edib aparır, müqavimət göstərənləri isə qılıncdan keçirirmiş.

Yayın isti günlərinin birində yenə də xəbər yayılır ki, yağılar hücumu keçiblər. Eşidənlər canlarını qurtarmaq üçün meşələrə üz tutur, o yerlərdən mümkün qədər tez uzaqlaşmağa çalışırlar. Anasından ayrılmış iki körpə uşaq necə olursa, camaatdan da ayrı düşür. Onlar yolu azırlar. Bir tərəfdən düşmənin əlinə keçmək qorxusu, bir tərəfdən yorğunluq, ən başlıcası isə susuzluq onları əldən salır. Hərəkət etməyə taqətləri qalmır.

Əllər yerdən-göydən üzülən uşaqlar bir qədər aralıda yaşıl vadi görürlər.

Şah Abbas məscidi

Şah Abbas Qarabağa hücum edərkən burada alı-güllü bir yere rast gəlir. Buradakı oba yaşıllıqlar içərisində itib batırdı. Bu çox gözəl, füsunkar və mənzərəli guşə, burada yaşayan insanların alicənablığı onun xoşuna gəlir. Şah Abbas onları vergidən də azad edir. Hətta onlara ibadət üçün məscid də tikdirir. Sərdarlı kəndində qərarlaşan bu məscid el arasında Şah Abbasın məscidi kimi məşhurlaşır.

Səngər yalı

Bu yalı yerli sakinlər Cavad bəyin səngəri də adlandırırlar. Cavad bəy dövrünün qoçaq, mərd və qorxmaz kişilərindən biri olmuşdur. O, ac qarınları doydu, kasıb-kusuba səxavət göstərmiş.

Cavad bəylə qaçaq Dəsgirali arasında qan düşmənciliyi olur. Qaçaq Dəsgirali da comərd adam imiş. Hər ikisi intiqam almaq üçün meqam axtarırlar.

Vaxt gəlir onlar üzbəüz vuruşmalı olurlar. Cavad bəy bu yalı özünə səngər seçir və düşməni ilə son gülləsinə kimi döyüşür. İşıqlı kəndinin ərazisində Cavad bəyin səngər yeri indi də Səngər yalı adlanır.

**Selə-suya qərş oldu.
Gözlərimin nuru, çay.
Səni görüm
Quru, çay, quru, çay!**

Deyirlər həmin vaxtdan da çayın adı Quruçay qalır.

Elləri Dilağarda

Füzulin rayonunda üç Dilağarda kəndi var. Biri Bulax sayılır, aşağıkı Qobu, o birisi isə Araz Dilağarda. Bu kəndlərin üçünün də əhalisi mərdənəliyi, comərdliyi və kişiyana hərəkətləri ilə seçilir.

Dilağardaya bəzən "oğru Dilağarda" da deyirlər. Keçən əsrlərdə oğru olmayan varıdı ki, hamı oğurluqla başını dolandırır. Amma oğurluqların da fərqi var. Bir var oğurluq, bir də var qara oğurluq. Bunnar ayrı-ayrı şeylərdi.

Bir var cin, bir də var şeytan. Dilağarda vaxtı ilə oğru olub. Şübhəsiz ki, kəndin camaatının hamısı yox. Bir qrup adam bu yolun yolçusu olub. Bu işən məşğul olanlar qaraoğru olublar. Onlar adi oğru olmayıblar. Yeni gedib dul arvadın adar-madar bircə keçisini, yaxud saqrı olan birisinin inəyini aparmayıblar. Onlar qaraoğru olublar. Özünən deyən, varlı-hallıların pəyələrinə əl gezdireblər.

dən biridir. O, kəndin camaatı göy-göyerti əkib-becərməklə məşğul olur.

Dilağarda haqqında belə bir bayatı da dolaşmaqdadır:

**Elləri Dilağarda,
Gözəl yurd Dilağarda.
Aşıqlərdə qaydadı,
Qıç yora, dil ağarda.**

Qaraquzey

Yağlıvənd kəndinin qənşərində Əsgər xan bulağının qabağında iri bir dağ var. Ona biz "Qaraquzey" deyirdik. Ora gün düşmürdü. Güntutmaz yer olduğuna görə Qaraquzey adlanırdı. Həm yağlıvəndin, həm də Dilağardanın mal naxırı, qoyun sürüləri demək olar ki, burda otlayırdı.

Qaraquzeyin etəkləri əkin yeri idi. Bir də gördün ki, ya əkin-biçinçi, ya da çoban-çoluq bir ağız bayatı ilə dağı-dərəni başına götürdü:

**Aşıq Qara quzeydə,
Xalın qara quzeydə.
Öküz getməz, xış batmaz,
Qaldım Qara quzeydə**

Yelli gədik

Yağlıvənd kəndinin ərazisində, Qaraquzeydən sağ tərəfdə bir gədik var. Adına Yelli gədik deyillər. Burda ilin bütün fəsillərində yumşaq, sərin meh, yel əsirdi. Bura yayın istisində də yaylağı xatırladırdı. Müləyim havası, sərin, yumşaq küləyi ilə fərqlənirdi. Dildə-ağızda belə bir bayatı da dolaşmaqdadır:

**Gün getdi dağa düşdü,
Kölgəsi bağa düşdü.
Yelli gədikdən ötdüm,
Yolum uzağa düşdü.**

(ardı gələn sayımızda)

**Faiq ŞÜKÜRBƏYLİ,
Tədqiqatçı-etnoqraf**

